

Juozo Apučio beieškant

Taip jau išėjo, kad man ne tik neteko bendrauti su Juozu Apučiu, bet ir jį matyti jam gyvam esant. Kiek prisimenu, jaunystėje perskaityti keli jo kūriniai paliko skaudžios ir kartu šviesios literatūros įspūdį. Paradoksalu, tačiau nuodugnesnė mano pažintis su Apučiu prasidėjo tik jam išėjus. Tokia jau ta muziejininko darbo specifika. Darbas Maironio lietuvių literatūros muziejuje kiek primena loteriją. Kiekvienų metų pabaigoje išrenkami daugiau ar mažiau lietuvių literatūrai nusi-pelnę kūrėjai, kuriems kitais metais reikės ruošti jubiliejines parodas, o toliau jau laimės reikalas, kurie autoriai klius (tiksliau – kuriuos nurodys direktorė) tau. Tai-gi *atsitiktinumas* lėmė, kad 2016 m. man buvo pavesta parengti Apučio 80-mečio jubiliejui skirtą parodą. Ir, prisipažįstu, džiaugiuosi, kad taip nutiko, nes iš naujo sau atradau Juozą Aputį, dabar jau svarbiausią man lietuvių prozininką.

Idealiu atveju parodos rengimas neapsiriboja autoriaus kūrybos ir jo pasisa-kymų spaudoje studijavimu bei eksponatų atranka iš muziejuje saugomo rašyto-jo fondo. Reikia apsilankyti rašytojo gimtinėje ir kitose su juo siejamose vietose, užmegzti kontaktus su artimaisiais ir visiems įkyrėti prašant rašytojo gyvenimo liudininkų – eksponatų, kurie pagyvintų parodą. Kartais jautiesi labai nejaukiai: įsivaizduoji, kad artimiesiems atrodai lyg vagis, norintis išsinešti atmintį apie jiems brangius žmones. Visą šį klasikinį parodos rengimo ciklą teko pakartoti ir Apučio 80-mečio proga.

Pirmiausia 2013 m. rudenį teko apsilankyti Apučio gimtinėje – Balčių kai-me, Raseinių rajone. Šią kelionę geriausiai apibūdina žodis *neišliko*. Nuošaliame Žemaitijos kaime (8 kilometrai į šiaurę nuo Nemakščių) neišliko beveik jokių materialių įrodymų, kad čia Apučio vaikystės pasaulis („[...] ir tai buvo atskiras pasaulis – mažas kaimelis su išsimėčiusiomis sodybomis ir traukiniai, bėgiais bildantys toli už miško ir visai čia pat – prieš audrą, – viskas, kas buvo už naktį priartėjusios miško linijos, buvo kitas pasaulis, kiti kraštai [...]“¹) ir jo įkvėpimo žemė. 1987 m., kai Aputį gimtinėje fotografavo fotomenininkas Romualdas Ra-

1 Juozas Aputis, „Dobilė. 1954 metų naktį“, in: Juozas Aputis, *Gegužė ant nulūžusio beržo*, Vil-nius: Vaga, 1986, p. 8.

kauskas, dar buvo likę keli pamatiniai sodybos akmenys, o dabar jokių ženklų, kur stovėjo gimtoji Apučio troba. Pamatėme tik plačius rudeninius arimus ir lietaus merkiama karvių bandą pievoje. Vaikystės upelis Balčia sumenkęs, ir jo vaga vos įžiūrima pro tankius krūmokšnius. Išskyrus bebaigiantį sugriūti sandėlio pastatą ir keletą senų medžių, neliko ir bajorų Viligurskių dvaro, kuriame Apučio tėvas rytais mušdavo į seną plūgą, pakabintą ant medžio, kviesdamas į darbą savo likimo draugus – dvaro kumečius. Neišliko medinis dvaro pastatas, kuriame karo ir pokario metais buvo pradžios mokykla, lankyta Apučio. Vėliau čia buvo ir pirmoji oficiali Apučio darbovietė: baigęs mokyklą, 1953–1954 m., jis dirbo dvare įsikūrusio klubo-skaityklos vedėju („[K]adaise yra tekę rašyti skelbimuose ant buvusio Balčių dvaro durų: „Įėjimas – 1 rublis, po paskaitos – šokiai.““)². Beje, ir Nemakščiuose neišliko prie bažnyčios stovėjęs progimnazijos pastatas, kuriame pokariu mokėsi Aputis.

Tačiau šioje kelionėje pradžiugino atradimas, kad visagalys laikas vis dėlto bejėgis prieš žmonių atmintį. Balčiuose Juozą Aputį prisimena ir juo didžiuojasi. Balčių kaimo bendruomenės centre net veikia nedidelė rašytojui skirta memorialinė ekspozicija. Tiesa, autentiškų eksponatų, išskyrus knygas, joje nėra, bet bendruomenės pirmininkė Angelė Zubrickienė ją geranoriškai aprodo visiems pageidaujantiems. Netolimo Milžuvėnų kaimo gyventoja, anuometinė Apučių kaimynė, 98 metų Bronė Kvietkauskienė mums patvirtino Apučio paminėtą faktą, kad tai ji įkalbėjo rašytojo tėvą Juozą Aputį sunkiais pokario metais leisti sūnų mokytis į Nemakščių progimnaziją: „Ta diena man visiems laikams tapo švente, nes pagaliau tėvai, kaimynės Bronės Kvietkauskienės raginimų ir mano zyzimo neapsikentę, nutarė mane leisti į progimnaziją.“³ Šios paslaugos Aputis niekada nepamiršo: vasaromis viešėdamas Balčiuose pas brolių Praną, nepamiršdavo aplankyti ir Kvietkauskienės. Rašytojas 2005 m. dalyvavo ir jos 90-mečio šventėje, tą liudija ir Maironio muziejuje saugoma nuotrauka. „Biedni jie buvo, bet darbininkai“ – toks negausių Kvietkauskienės prisiminimų apie Apučius leitmotyvas. Apučio bendramokslis Balčių pradžios mokykloje Juozas Milinis papasakojo, kad Aputis buvo geras mokinys, „skaitė viską, kas po ranka papuolė“, buvo ramaus būdo, skurdžiai, bet švariai aprengtas. Vėlesniais metais, kai parvažiuodavo iš Vilniaus, vis piktindavosi netvarka Balčių kolūkyje: neišdžiūvusiu šieniu, vežamu

2 Juozas Aputis, *Maži atsakymai į didelius klausimus*, Vilnius: Alma littera, 2006, p. 21.

3 *Ibid.*, p. 68.

į klojimus, nuvarytais arkliais ir pan. Dar kiek apie Apučio pomėgį skaityti. Maironio muziejuje saugomas Apučio 1981 m. liepos 26 dieną Zervynose Antanui Vaičiulaičiui parašytas laiškas, kuriame jis prisimena: „Tas Jūsų šienapjūtės prisiminimas, kai sėdi už šieno kupetos ir skaitai knygą. Dar ir man yra šitaip tekę skaityti, o labiausiai ganant karves; tėvas sukėlė tokią panešiojamą būdą, kad neužlytų. Tenai, toj būdoj arba šalia jos, perskaičiau ‚Bobulės vargus‘, ‚Antanėlio rytą‘, ‚Dainavos šalies senų žmonių...‘.“ Deja, Apučio brolis Pranas, arba Pranius, kaip jį vadino jaunesnysis brolis, jau buvo miręs, tačiau mums pavyko pasikalbėti su jo našle Marijona Aputiene. Sužinojome, kad rašytojas beveik kasmet juos aplankydavo, dalyvaudavo visose didesnėse šeimos šventėse ir daug metų susirašinėjo su broliu. Ji parodė ir šeimyninius albumus bei Juozo Apučio laiškus broliui. Čia, suprantama, *suveikė* mano kaip muziejininko instinktai. Deja, turbūt nemokėjau derėtis ir įkalbinėti, nes pavyko išprašyti tik vieną Apučio laišką broliui ir vieną nuotrauką. Tiesa, dabar reikalai po truputį taisosi ir yra nemaža tikimybė, kad ši autentiška medžiaga ilgainiui atsidurs Maironio lietuvių literatūros muziejaus Juozo Apučio fonde. O iš laiško broliui, parašyto 1967 m. gegužės 30 dieną Vilniuje, pacituosiu skausmingą ištrauką, daug pasakančią apie tuometinę rašytojo būseną: „Nekreipk dėmesio į tai, kad mano pavardė pasirodo viename kitame laikraštyje ar žurnale. Viskas yra beprasmiška, juokinga ir tuščia – nerandi žmogus Dievo, į kurį galėtumei nuoširdžiai tikėti ir kurio bijotum.“ Kelionės pabaigoje aplankėme gėlėse skendintį Apučio tėvų ir brolio kapą Stulpiuose. Tolimajame kapo krašte, tarp aukštų putinų, stovi Apučio rūpesčiu pastatyta skulptoriaus Vytauto Mačiukos piemenėlio skulptūra.

2014 m. rudenį Apučio pėdsakų paieškos buvo pratęstos kitame Lietuvos gale – Zervynų etnografiniame kaime Varėnos rajone. Čia esanti Apučio sodyba jam turbūt buvo antra po gimtinės svarbiausia vieta Lietuvoje. Kaip ne kartą minėjo rašytojas, ši vieta buvo lyg savotiška kompensacija už prarastą tėviškę. Sodybą Aputis nusipirko 1972 m. iš Zervynų gyventojų Prano Šcesnulevičiaus, *užrodžius* iš darbo *Girių* redakcijoje pažįstamiems miškininkams. Ilgainiui ji tapo Apučio pamėgta darbo ir poilsio, o paskutiniuosius keliolika metų iki pat mirties – ir pastovi gyvenamoji vieta. Apučio dukra Vijolė Aputytė, turbūt neapsikentusi mano įkyrumo, saulėtą rudenio sekmadienį maloniai sutiko priimti muziejininkus iš Kauno.

Balčiuose apie Apučio būtį mums galėjo paliudyti tik paties rašytojo ir vietos bendraamžių prisiminimai, o štai Zervynose, nors ir netiesiogiai, mus visur

lydėjo pats Aputis. Važiuojant siaura kaimo gatvele link Apučių sodybos, dešinėje pusėje atvykėlius pirmiausia pasitinka trys mediniai kryžiai. 1996 m. Aputis buvo vienas jų rekonstrukcijos ir pašventinimo iniciatorių. Už kelių dešimčių metrų pasukame į kairę ir patenkame į Apučių sodybos kiemą. Čia mus pasitiko Vijolė Aputytė, jos dukra Ūla (vardo kilmė akivaizdi – pakalnėje už namo teka sraunioji Ūla) bei kilmingas šuo, vardu Pitas. Viskas, ką čia papasakosiu apie Aputį ir Zervynas, ir buvo sužinota iš artimiausių rašytojui žmonių – dukros Vijolės, anūkės Ūlos ir, bendraujant telefonu, iš jo našlės – Virginijos Niparaitės-Aputienės.

Pirmiausia pasižvalgykime po kiemą ir aplink namus. Čia beveik prie visko, už ko užkliūna žvilgsnis, lietėsi darbščios Apučio rankos. Jis pasodino vaismedžius, serbentų krūmus, netgi rožes ir putinus prie verandos („prie gonkų“; – taip sakydavo Aputis); aptvėrė medinių statinių tvora visą sklypą, ant aukštų karčių ir į seną beržą įkėlė inkilus. Jis sumeistravo suoliuką ir stalą prie kairiojo namo galo, iš kur atsiveria gražus vaizdas į apačioje tekančią Ūlą. Pagamino į upės vagą įsikirtusį lieptą. Ant šio liepto jis nufotografuotas paleidžiantis į laisvę žaltį – tai matome garsioje Onos Pajedaitės nuotraukoje. Beje, Aputis mėgo maudytis upėje ir buvo geras plaukikas. Tik paskutiniaisiais metais jam nuotaiką dažnai gadindavo viena iš „kaubojiškos civilizacijos“, jo žodžiais, apraiškų – masinis vandens turizmas ir turistautojų keliamas triukšmas. Dar apie Aputį plaukiką: Virginijos Aputienės sesuo Dora prisimena net nusigandusi, kai pirmosios savo viešnagės būsimajoje uošvijoje – Skogalio kaime prie Tytuvėnų – metu jis ir Virginija nuplaukė į patį didelio ežero vidurį.

Čia pat, už Ūlos, prasideda grybingi Dzūkijos miškai. Ir natūralu, kad tarp sodybos svečių Aputis įgijo vos ne profesionalaus grybautojo reputaciją. Muziejuje saugoma viena *smagi* Romualdo Rakausko 1985 m. daryta nuotrauka, kurioje, čia sau leisiu pajuokauti, grybautojas Aputis stovi miško vidury su atlenktu nemažu peiliu, iki akių nuleista kepure su snapeliu ir kiek makabriškai šypsosi žvelgdamas į objektyvą – visa jo povyza šiek tiek primena senų laikų pakelės plėšiką. Bet grįžkime į sodybą. Pakriaušėje tarp upės ir namo stovi Apučio suprojektuota ir jo rankomis pastatyta medinė pirtelė. Jos vidus apkaltas lentelėmis, yra mediniai plautai, krosnis ir, žinoma, keli lauko akmenys *garui paduoti*. Virginijos Aputienės atminty išliko sustabdyta akimirka: Aputis pluša prie pirties statybų ir klausosi ant medžio šakos pakabinto tranzistoriaus Atgimimo metų žinių. Prie senojo šeimininko sodyboje nebuvo šulinio, tad iš pradžių Apučiai

vandens eidavo pas kaimynus. Vėliau netoli pirtelės specialistai iškasė šulinį. Jo vietą ir reikiamą gylį Apučiai rekomendavo artimas draugas – geologas ir rašytojas Vytautas Narbutas, o medinį stogelį surentė pats Aputis. Kiek aukščiau, įkalnėje, stovi kito draugo – skulptoriaus Juozo Šikšnelio darbas „Bobulė“, arba „Onelė“ (Virginijai Aputienei ši skulptūra priminė jos tetą). Nuo šulinio link namo veda cementiniai laipteliai, kuriuos betonuoti Apučiai padėjo dar vienas draugas ir netolimas kaimynas – rašytojas ir dailininkas Leonardas Gutauskas. Apskritai, man susidarė įspūdis, kad daugelis Apučio draugų vienaip ar kitaip prisidėjo prie Zervynų sodybos aplinkos ir namo vidaus įrengimo, jei ne tiesiogiai, savo rankomis, tai dovanomis. Nors *privaloma tradicija* to nepavadinčiau.

Vėl pereiname per kiemą, kurį sodybos šeimininkas šienaudavo dalgiu. Kitoje kiemo pusėje stovi medinis statinys – Apučio dirbtuvės ir garažas. Prie išorinės sienos guli sukrauta dar Apučio pasiruošta medžiaga, skirta jo numatytiems darbams su medžiu. Dirbtuvių viduje raibsta akys nuo įrankių ir mechanizmų gausybės. Nors pats Aputis ir kuklinosi („Ką nors nutašyti, nuobliuoti, sukalti suabejoti“)⁴, bet Zervynos nepalieka vietos skepsiui, vertinant Apučio-meistro gebėjimus. Dirbtuvių centre stovi iš Aputienės gimtinės parsivežtas jos tėvui Povilui Niparui priklausęs varstotas, lentynose greta kitų instrumentų sudėti ir rašytojo Romualdo Granausko Apučiai dovanoti staliaus įrankiai, rietuvėmis sukrautos trobos kūrenimui Apučio suskaldytos malkos, dar likę keletas jo medžio dirbinių *pusfabrikačių* ir t. t. Ant vienos iš sienų spalvinga dėmė išsiskiria aštuonmetės Vijolės Aputytės nutapytas paveikslas.

Netolimoms kelionėms po apylinkes Aputis turėjo dviratį. Pradžioje iš Vilniaus į Zervynas atvažiuodavo traukiniu. 1978 m. nusipirko pirmą mašiną – baltus žigulius, kuriuos vėliau pakeitė raudonas *pežukas*, o paskutiniaisiais metais „Toyota“. Mašinų gedimus kiekvieną kartą bandydavo sutaisyti pats, tačiau jo gebėjimų dažniausiai nepakakdavo ir tekdavo kviestis tikrus meistrus.

Atskira kalba apie Aputį ir jo kates Zervynose. Apučiai Zervynose *ūkiškai* negyveno – paukščių ir gyvulių nelaike. Nemačiau ir taip įprastos lietuvio sodyboje šuns būdos. Retkarčiais į sodybą užklysdavo vietinės faunos atstovai – ežiai, žalčiai bei kaimynų katės ir šunys. Taigi savų šunų sodyboje Apučiai pastoviai

4 Juozas Aputis, „Kūrybai reikia kaltininko, kuris autorių išprovokuotų“, in: Juozas Aputis, *Maži atsakymai į didelius klausimus*, p. 125.

nelaikė, tik retkarčiais atsiveždavo pasisvečiuoti iš buto Vilniuje. Tuo tarpu kačių būta. Žymiausias iš jų Balčius ir Ryžė. Jų vardai *jeis į lietuvių literatūros istoriją*, nes abi katės yra Apučio apsakymo „Baimė baigėsi, bet gali būti...“ (2005) pagrindinių personažų *prototipai*. 2014 m. rudenį Ryžė buvo dar gyva ir muziejaus fotografas ją ir jos palikuonę Paišę nufotografavo. Deja, kai 2016 m. vasarą vėl teko būti Zervynose (skolinausi eksponatus rengiamai jubiliejinei parodai), Ryžė jau buvo palaidota Apučių augintinių kapinaitėse, esančiose kitoje trobos pusėje. Kapinaičių vietą ženkлина jaunas beržiukas, pasodinti ir keli kardeliai. Vijolė Aputytė prisimena, kad jau pats sunkiai sirgdamas Aputis atvažiavo iš Vilniaus pasirūpinti pasiligojusiu Balčiumi. Vežė jį pas veterinarus, bet netrukus – 2009 m. gruodžio pabaigoje, kai jam pačiam buvo likę vos du gyvenimo mėnesiai, prisiejo Balčių užkasti. Greta Balčiaus ir Ryžės užkasti ir du *vilniečiai* – taksas Smilius ir pinčeris Šimamura (Šimamura – Aputienės į lietuvių kalbą išversto japonų rašytojo Jasunario Kavabatos romano *Sniegynų šalis* pagrindinis herojus). Ypatingą Apučio rūpestį savo katėmis gali paliudyti ir viena iškalbinga detalė. Greta verandos, prie namo sienos, jis sumeistravo joms specialias kopėtėles. Jeigu katėms iškildavo kokie nenumatyti pavojai – užpuldavo aršūs kaimynų katinai ar šunys, jos galėjo kopėtėlėmis nusigauti iki verandos stoge specialiai išpjautos skylės ir viduje, savoje teritorijoje, jaustis saugios. Beje, šunys, katės ir Apučio kūryba, mano galva, būtų *smagi* tema literatūros kritiko straipsniui. Aputienė parodai paskolino ir dar niekur neskelbto Apučio apsakymo „Kačių karalienė“ rankraštį, datuotą 1957 m. spalio 14 diena.

Dabar pagaliau apžiūrėkime gyvenamąjį namą ir eikime į vidų. Be jokios abejonės, Aputis buvo namo *rekonstrukcijos projekto autorius*. Manychiau, kad jis įgyvendino tai, kaip, jo galva, turi atrodyti tradicinis, bet kartu ir patogus gyventi lietuviškos sodybos namas: dviejų galų, rąstinis, lentomis apkaltas, geltonai nudažytas, su baltomis langinėmis, šiferiu dengtu stogu, su dviem *gonkomis* abiejose pusėse. Pagrindinis Apučio pagalbininkas namo perstatymo darbuose buvo kaimynas *Juoza* Tamulevičius. (Praeito amžiaus 8-ame ir 9-ame dešimtmečiais beveik visi Zervynų gyventojai turėjo Tamulevičiaus pavardę, todėl, kad nesimaišytų, kiekvienas gaudavo ir pravardę.) Kitas *rimtas pagalbininkas* buvo kitų kaimynų, žinoma, Tamulevičių, sūnus Rimutis – visada ir visur dalyvaujantis. Visa *meniška* namo išorės ir vidaus apdaila yra išimtinai Apučio rankų darbo. Šiuo reikalu jis konsultuodavosi su dailininku Valentinu Antanavičiumi, o ir pats pasivartydavo storuosius *Lietuvių liaudies meno* tomus. Akį traukia

langinių, stogo kraštų, *gonkų* ir smulkių detalių medinė ornamentika. Vidaus sienas Aputis iškalė dailylentėmis, deja, taip po jomis paslėpdamas ir elektros instaliaciją. Todėl Vijolė Aputytė prisibaimina galimo priešgaisrinės apsaugos specialistų apsilankymo. Iš priemenės pasukę į dešinę, patenkame į *gerąjį* kambarį. Ant durų staktos dar matosi Apučio ranka kreida užrašytas Trijų Karalių ženklas. Gerajame kambaryje namiškiai ir vakarodavo (dažniausiai – skaitydami knygas), ir priimdavo svečius. Draugų čia būta daug. Paminėsiu tik keletą. Tai meno žmonės – Leonardas Gutauskas, Algimantas Švažas, Romualdas Kunca, Juozas Šikšnelis, Leonas Strioga, literatai Danielius Mušinskas, Petras Bražėnas, Vladas Šimkus, Bronys Savukynas, Vytautas Narbutas su žmona teatrologe Ona Narbutiene ir t. t. Vijolė Aputytė prisimena, kad vaikystėje jai labai knietėjo, tačiau buvo uždrausta dalyvauti vakariniuose, dažnai nusitęsiančiuose į naktį, tėvo ir svečių pokalbiuose gerajame kambaryje. Kaip supratau, šių diskusijų kokybę kartais pagerindavo viena kita svečio atsivežtinės *valstybinės* ar garsiosios Dzūkijos miškų produkcijos taurelė. Namo vidaus interjeras taip pat yra savotiškas Apučio bičiulysčių liudininkas. Gerajame kambaryje sienas puošia Gutausko darbų originalai, ant staliuko sustatyti keturi *juozapučiai* (kito Apučio draugo – rašytojo Henriko Algio Čigriejaus sugalvotas terminas). Tai trys Leono Striogos iš medžio išdrožti skulptūriniai Apučio portretai ir viena gipsinė Vytauto Šerio bronzinio Apučio skulptūrinio portreto kopija. Beje, muziejuje saugomas ir vienas nagingo drožinėtojo Čigriejaus *juozapučio* originalas. Miegamajame, virš Apučio lovos (medinės, rankų darbo, Apučio restauruotos), kabo keli grafikės Gražinos Didelytės darbeliai, o ant šoninės sienos – du grafiko Petro Repšio darbai. Šalia ir sena litografija, pirmąjį namo šeimininką – Praną Ščesnulevičių – menantis šv. Juozapo portretas. Tarpukario laikus atsimena iš Aputienės tėviškės atsivežtas gerajame kambaryje, grubiuose savadarbiuose rėmuose, kabantis fotomontažas, skirtas Dariaus ir Girėno skrydžiui. Šypsena kelia ant miegamajo durų staktos pakabinta medžiaginė lėlė – Levas Tolstojus, tačiau stebėtinai panašus į Juozą Aputį. Šį suvenyrą iš Belgijos tėveliui padovanojo Vijolė Aputytė. Žinoma, paveikslų, drožinių, suvenyrų kambariuose yra žymiai daugiau ir dauguma jų turi savas istorijas. Spėju, kad bent jau miegamajame vyravo *vyriška tvarka* – racionalus chaosas.

Natūralu, kad rašytojo namuose akį traukia ir knygų lentynos. Dažna lietuvių rašytojo knyga yra su autoriaus dedikacija Apučiui. Iš užsienio rašytojų labiausiai vertino Michailą Čechovą ir Williamą Faulknerį. „Paskaitinėdavau

Folknerį – tas rašytojas yra stačiai stimulus dirbti, pasitikėti“, – 1978 m. gruodžio 16 dieną rašė Aputis laiške Vaičiulaičiui. Mano *godi* muziejininko akis pastebėjo ir keletą Apučio rankraščių ir mašinraščių. Yra ir pirmoji, Olympia-Plana firmos, jo spausdinimo mašinėlė. Aputienė prisimena, kad geriausiai jam sekdavosi kurti vasaromis prie jūros ir Dubultų Rašytojų kūrybos ir poilsio namuose Latvijoje, o šiaip ypatingų rašymo įpročių jis neturėjo. Net gerojo kambario sofa ir foteliukai turi savo *literatūrinę* praeitį. Kažkada jie stovėjo senosios *Metų* redakcijos patalpose Vilniuje, o dvi puikiai atrodančias (lyg būtų pagamintos iš raudonmedžio) spintas Apučiui padovanojo Vytautas Narbutas.

Iš buvusio šeimnininko Aputis paveldėjo didžiulę dzūkišką krosnį, tačiau dalį jos išgriovė, o gerajame kambaryje meistras jam sumūrijo židinį, virtuvėje – naują *plytą*, miegamąjį šildė *sienelė*. Maistą Aputis dažniausiai gaminosi pats, bet dėl sveikatos problemų turėjo laikytis dietos. Labiausiai mėgo *pyragiukus iš kaimo*. Vijolei Aputytei leidus, užlipome ir ant namo aukšto. Čia šeimnininkas taip pat planavo įrengti kambarius, tačiau nebespėjo jų užbaigti. Ten pamatėme ir garsiosios Apučio senųjų radijo aparatų kolekcijos liekanas. Virginija Aputienė prisimena, kad Aputis vertino rusų kompozitorių Piotro Čaikovskio ir Sergejaus Rachmaninovo kūrybą. Labai mėgo ispanų kompozitorių ir smuikininką Pablo de Sarasate. Visuotinio deficito laikais turguose brangiai pirkdavo plokšteles.

Viešna gėš Zervynose pabaigoje su šeimnininkėmis dar išgėrėme po puodelį arbatos. Padėkojome už pasitikėjimą – juk įsileisti pašalinius į tokią intymią erdvę nėra taip paprasta. Po dvejų metų turėjome progą padėkoti dar kartą, nes ir Virginija Aputienė, ir Vijolė Aputytė maloniai sutiko paskolinti jubiliejinei Apučio 80-mečio parodai „Žalias laiko vingis“ autentiškus eksponatus, be kurių surengti šią parodą nebūtų buvę įmanoma. Jeigu kas paklaustų, ar šių kelionių metu pavyko atrasti Juozą Aputį, atsakyčiau – žinoma, *ne*. Tačiau pavyko užfiksuoti jo gyvenimo atspindžius – kūrybingo talento, proto ir ne mažiau kūrybingų rankų paliktus ženklus žmonių atmintyje ir realybėje.

Pabaigoje norėčiau įkišti subjektyvių ir diletantiškų mano pamąstymų apie Aputį trigraši. Man Aputis yra pokario kartos lietuvių rašytojus ar net valstietiškos kilmės lietuvių inteligentus apibendrinantis tipažas. Iš dalies šį išpūdį suformavo pažintis su rašytojų biografijomis, iš dalies – pačių rašytojų literatūrinių kūrinių poveikis. Daugumą jų vienija skurdi vaikystė ir vargana jaunystė. Čia negaliu susilaikyti nepacitavęs muziejuje saugomų Apučio kurso ir bendrabučio kambario draugo Zenono Tartilo atsiminimų, datuotų 2011 m. spalio 17 diena:

Vertėsi Juozas Aputis sunkiai, nuo stipendijos iki stipendijos, tik retsykais brolio siuntiniu paremiamas. Buvo labai stropus, lankė paskaitas, konspektavo. Visada atviras, nuoširdus. Prisimenu, Naujuosius 1957-uosius metus sutikome dviese, tame „nuostabiame“ kambaryje, pasidėję ant stalo lašinių ir Juozo taip mėgstamų kilkių konservų pomidorų padaže. Konservus Juozas mokėjo pateikti: smulkiai supjaustė svogūnus ir ant jų išvertė visą dėžutės turinį, dar pamaišė šaukštu. Išėjo tikras skanėstas. Stalas buvo karališkas, nes dar turėjome butelį „Sovetskoje šampanskoje“. Tą vakarą Juozas išsipasakojo apie save, apie sunkią tėvų dalią, susigraudino, ašarą nubraukė.

Atvykę iš savo kaimų studijuoti į Vilnių, jie dažnai drovėjosi savo išvaizdos. Iš pradžių jiems sunkiai sekdavosi bendrauti su miesto inteligentais. Daugelis jų buvo darbštūs, užsispyrę, neišduodantys savo principų – pratylėsiantys, bet padarysiantys savaip. Dažnas buvo visų galų meistras – ne profesionalas, bet daug ką sugebantis padaryti savo rankomis. Beveik visus juos siejo vėliau nugriauti, prarasti gimtieji namai. Jiems būdingas ir valstietiškas krikščioniškas Dievo pajautimas. Galbūt kai kuriuos iš jų galima pavadinti panteistais, kuriems viskas, kas mus supa, t. y. gamta, yra Dievo apsireiškimas mums.

Kuo Aputis išskirtinis? Manychiau, savo talentu ir kūrybos kokybe. Rengdamas parodą ir iš naujo skaitydamas jo kūrinius, dažnai pagalvodavau – štai kur mūsų Marcelis Proustas ir Williamas Faulkneris išsyk. Sąmonėje susiformavo nauja jungtis – savotiškas sąlyginis refleksas: kai kas nors ištaria žodžius „lietuvių rašytojas prozininkas“, sąmonėje pirmiausia iškyla Juozo Apučio pavardė ir portretas.